

דברים פרק יז

- (יד) כי תבא אל הארץ אשר יקנך אלהיך נתן לך וירשתה וישבתה בה ואמרת אישימה עלי מלך ככל הגוים אשר סביבתי :
- (טו) שום תשים עליך מלך אשר יבחר יקנך אלהיך בו מקרב אחיך תשים עליך מלך לא תוכל לתת עליך איש נכרי אשר לא אחיך הוא :
- (טז) רק לא ירבה לו סוסים ולא ישיב את העם מצרימה למען הרבות סוס ויקנך אמר לכם לא תספון לשוב בדרך הזה עוד :
- (יז) ולא ירבה לו נשים ולא יסור לבבו וכסף וזהב לא ירבה לו מאד :
- (יח) והיה כשבתו על פסא ממלכתו וכתב לו את משנה התורה הזאת על ספר מלפני הכהנים הלויים :
- (יט) והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו למען ילמד ליראה את יקנך אלהיו לשמר את כל דברי התורה הזאת ואת החקים האלה לעשותם :
- (כ) לבלתי רום לבבו מאחיו ולבלתי סור מן המצוה ימיו ושמואל למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל :

שמואל א פרק ח

- (א) ויהי כאשר זקן שמואל וישם את בניו שפטים לישראל :
- (ב) ויהי שם בנו הבכור יואל ושם משנהו אביה שפטים בבאר שבע :
- (ג) ולא הלכו בניו בדרךיו וישו אחרי הבצע ויקחו שחד וישו משפט : פ
- (ד) ויתקבצו כל זקני ישראל ויבאו אל שמואל הרמתה :
- (ה) ויאמרו אליו הנה אתה זקנת ובניך לא הלכו בדרךיך עתה שימה לנו מלך לשפטנו ככל הגוים :
- (ו) וירע הדבר בעיני שמואל כאשר אמרו תנה לנו מלך לשפטנו ויתפלל שמואל אל יקנך : פ
- (ז) ויאמר יקנך אל שמואל שמע בקול העם לכל אשר יאמרו אליך כי לא אתך מאסו כי אתי מאסו ממלך עליהם :
- (ח) ככל המעשים אשר עשו מיום העלתי אתם ממצרים ועד היום הזה ויעזבני ויעבדו אלהים אחרים כן המה עשים גם לך :
- (ט) ועתה שמע בקולם אך כי העד תעיד בהם והגדת להם משפט המלך אשר ימלך עליהם : ו
- (י) ויאמר שמואל את כל דברי יקנך אל העם השאלים מאתו מלך : ו
- (יא) ויאמר זה יהיה משפט המלך אשר ימלך עליכם את בניכם יקח ושם לו במרכבתו ובפרשיו ורצו לפני מרכבתו :
- (יב) ולשום לו שרי אלפים ושרי חמשים ולח"ש חרישו ולקצר קצירו ולעשות כלי מלחמתו וכלי רכבו :
- (יג) ואת בנותיכם יקח לרקחות ולטבחות ולאפות :
- (יד) ואת שדותיכם ואת כרמיכם וזיתיכם הטובים יקח ונתן לעבדיו :
- (טו) וזרעיכם וכרמיכם יעשר ונתן לסריסיו ולעבדיו :
- (טז) ואת עבדיכם ואת שפחותיכם ואת בחוריכם הטובים ואת חמוריכם יקח ועשה למלאכתו :
- (יז) צאנכם יעשר ואתם תהיו לו לעבדים :
- (יח) וזעקתם ביום ההוא מלפני מלככם אשר בחרתם לכם ולא יענה יקנך אתכם ביום ההוא :
- (יט) וימאנו העם לשמע בקול שמואל ויאמרו לא כי אם מלך יהיה עלינו :
- (כ) והיינו גם אנחנו ככל הגוים וישפטנו מלכנו ונצא לפנינו ונלחם את מלחמתנו :
- (כא) וישמע שמואל את כל דברי העם וידברם באזני יקנך : פ
- (כב) ויאמר יקנך אל שמואל שמע בקולם והמלכת להם מלך ויאמר שמואל אל אנשי ישראל לכו איש לעירו : פ

משנה מסכת סנהדרין פרק ב משנה ה

[ו] אין רוכבין על סוסו ואין יושבין על כסאו ואין משתמשין בשרביטו ואין רואין אותו כשהוא מסתפר ולא כשהוא ערום ולא בבית המרחץ שנאמר (שם/דברים י"ז) שום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך :

תלמוד בבלי מסכת כתובות דף יז עמוד א

ת"ר: מעבירין את המת מלפני כלה, וזה מלפני מלך ישראל. אמרו עליו על אגריפס המלך שעבר מלפני כלה, ושבוהו חכמים. שבוהו, מכלל דשפיר עבד, והא א"ר אשי: אפילו למ"ד נשיא שמחל על כבודו - כבודו מחול, מלך שמחל על כבודו - אין כבודו מחול, דאמר מר: +דברים י"ז+ שום תשים עליך מלך - שתהא אימתו עליך! פרשת דרכים הואי.

תלמוד בבלי מסכת סוטה דף מא עמוד ב

והמלך עומד ומקבל וקורא יושב; אגריפס המלך עמד וקיבל וקרא עומד. עומד, מכלל דיושב? והאמר מר: אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד, שנא': +שמואל ב' ז+ ויבא המלך דוד וישב לפני ה' ויאמר וגו'! כדאמר רב חסדא: בעזרת נשים, הכא נמי בעזרת נשים.

ושבוהו חכמים. שבוהו, מכלל דשפיר עבד? האמר רב אשי, אפי' למ"ד: נשיא שמחל על כבודו - כבודו מחול, מלך שמחל על כבודו - אין כבודו מחול, שנא': +דברים י"ז+ שום תשים עליך מלך, שתהא אימתו עליך! מצוה שאני.

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף יט עמוד ב

לא חולץ ולא חולצין וכו'. איני? והאמר רב אשי: אפילו למאן דאמר נשיא שמחל על כבודו מחול - מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, שנאמר +דברים י"ז+ שום תשים עליך מלך - שתהא אימתו עליך! - מצוה שאני.

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף כ עמוד ב

אמר רב יהודה אמר שמואל: כל האמור בפרשת מלך - מלך מותר בו. רב אמר: לא נאמרה פרשה זו אלא לאיים עליהם, שנאמר +דברים י"ז+ שום תשים עליך מלך - שתהא אימתו עליך. כתנאי, רבי יוסי אומר: כל האמור בפרשת מלך - מלך מותר בו, רבי יהודה אומר: לא נאמרה פרשה זו אלא כדי לאיים עליהם, שנאמר שום תשים עליך מלך - שתהא אימתו עליך. וכן היה רבי יהודה אומר: שלש מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ: להעמיד להם מלך, ולהכריז זרעו של עמלק, ולבנות להם בית הבחירה. רבי נהוראי אומר: לא נאמרה פרשה זו אלא כנגד תרעומתן, שנאמר +דברים י"ז+ ואמרת אשימה עלי מלך וגו'. תניא, רבי אליעזר אומר: זקנים שבדור - כהוגן שאלו, שנאמר +שמואל א' ח'+ תנה לנו מלך לשפטנו, אבל עמי הארץ שבהן קלקלו, שנאמר +שמואל א' ח'+ והיינו גם אנחנו ככל הגוים ושפטנו מלכנו ויצא לפנינו.

במדבר רבה (וילנא) פרשה יד ד"ה ו ביום השמיני

ו ביום השמיני נשיא לבני מנשה גמליאל בן פדהצור הה"ד (קהלת ח) אני פי מלך שמור וגו' אם יאמר לך המלך שיהא מוראו עליך ותשמור גזירתו שמור גזירת פי וכה"א (דברים יז) שום תשים עליך מלך שיהא מוראו עליך ואומר (יהושע א) כל איש אשר ימרה את פיך וגו' ואין אני האמור כאן אלא אימת מלכות כשם שאמר פרעה ליוסף הה"ד (בראשית מא) ויאמר פרעה אל יוסף אני פרעה ומבלעדיך לא ירים איש את ידו וגו' מהו אני פרעה כך אמר פרעה ליוסף אע"פ שאמרתי לך אתה תהיה על ביתי וגו' שעשיתך מלך על כולם הזהר שתנהוג בי כבוד והמליכני עליך לכך אמר אני פרעה כלומר שתהא אימת מלכותי עליך ודכוותיה (שמות ו) וידבר ה' אל משה לאמר אני ה' למה צריך כאן לומר אני ה' אלא אמר הקב"ה למשה אע"פ שעשיתך אלוהו של פרעה כמה דתימא (שם /שמות/ ז) ראה נתתיך אלהים לפרעה הזהר להיות אלהותי עליך שלא עשיתך אלוהו כי אם לפרעה לבדו הוי אני פי מלך שמור האני שיאמר לך פי המלך שתהא אימתו עליך שמור שלא תמרוד על צויו, יכול אפי' יאמר לך לעבור על דברי המקום ת"ל (קהלת ח) ועל דברת שבועת אלהים בא הכתוב להודיעך שדברת שבועת אלהים יהיה עליון על צווי בשר ודם שתבטל רצון בשר ודם מפני רצון אלהים ותקיים כל הדברות שבתורה שנכנסת בשבועה עליהם לקיימן כמ"ד (דברים כט) לעברך בברית ה' אלהיך ובאלתו וגו' ואומר (שם /דברים/ כז) אשר לא יקים את דברי התורה הזאת לעשות אותם ואמר כל העם אמן

מדרש אגדה (בובר) דברים פרק יז ד"ה [יד] כי תבא

אחר שנתן להם רשות לשום עליהם מלך, שנאמר אשימה לך מלך (פסוק יד), וכתוב שום תשים עליך מלך (שם ט"ו), למה חרה לו הקב"ה בעת ששאלו מלך בימי שמואל, לפי שזקנים שבאותו הדור שאלו כהוגן ואומרים שימה לנו מלך לשופטינו ככל הגוים (ש"א ח ה), כשם שהקב"ה צוה למשה רבינו, אבל עמי הארץ קלקלו, שנאמר והיינו גם אנחנו ככל הגוים: (שם שם כ): שום תשים עליך. שתהא אימתו עליך, מכאן אמרו אין רואין אותו ערום, ולא כשהוא מסתפר, ולא כשהוא בבית המרחץ, ומלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול:

כתר יונתן דברים פרק יז

(טו) תתבעון אולפן מן קדם !! ומביתר כדן תמנון עליכון מלפא לית לכוון רשו למנא עליכון גבר חילוני דלא מן אחוכון הוא: (טו) תדרשו תלמוד מן לפני יי ואחר כך תמנו עליכם מלך אין לכם רשות למנות עליכם איש זר שלא מן אחיכם הוא:

אבן עזרא דברים פרק יז

(טו) שום תשים - רשות. אשר יבחר - על פי נביא או משפט האורים. והטעם, לא אשר תבחר אתה.

רמב"ן דברים פרק יז

(טו) וטעם אשר יבחר ה' אלהיך בו - על דעת המפרשים, שיהיה נבחר על פי נביא או במשפט האורים. יצוה הכתוב תשים עליך מלך אשר יבחר ה' אלהיך בו, כי הוא יבחר ולא אתה. ובספרי (שופטים קנז), שום תשים עליך מלך, מת מנה אחר תחתיו. מלך, ולא מלכה. אשר יבחר ה' אלהיך, על פי נביא. אם כן מה טעם להזהיר "לא תוכל לתת עליך איש נכרי", והשם לא יבחר בנכרי. אבל לדעת רבותינו יש בכתוב הזה תנאי נוסף, יאמר שום תשים עליך המלך שיבחר השם בו אם תוכל לעשות כן שיענך השם בנביאים, אבל איש נכרי לא תוכל לתת עליך לעולם: ועל דרך הפשט אמרו, שום תשים עליך מלך אשר יבחר ה' [אלהיך בן] ולא אשר שנה ה' אלהיך, (בו) כי הוא בחר בישראל ולהיות המולך מבחוריו ולא מקרב העמים אשר שנה. ודעתי בדרך הפשט, כי טעם "אשר יבחר" שכל מולך על עמים מאת האלהים היא לו, כענין שכתוב (דניאל ד כט) די שליט עלאה במלכות אנשא ולמאן די יצבא יתננה, וכך אמרו (ב"ב צא ב) אפילו ריש גרוגותא מן שמיא מוקמי ליה, יאמר שום תשים עליך מלך כל אשר יהיה נגזר מן השמים שימולך ואם הוא מקטני שבטי ישראל ומשפחתו הצעירה, אבל איש נכרי לא תמליך עליך לעולם. וכן על דרך הפשט "המקום אשר יבחר ה' אלהיך בו", כל שיבנו שם בית המקדש לה' הכל מרצון ה':

ריקאנטי דברים פרק יז

וטעם שום תשים עליך מלך [שם טו], ידעת כי היא מצות עשה, והטעם כי קבלתו מן השכינה המנהגת העולם, שנאמר [תהלים לג, ד] וכל מעשהו באמונה, וזהו מאמרם בקדוש החדש דוד מלך ישראל חי וקיים, והמשילו לירח הנבנית לעתים ונפרצת לעתים, וכבר הזכרתי זה.

תלמוד ירושלמי מסכת סנהדרין פרק ב דף כ טור ד /ה"ו

רבי חזקיה הוה מהלך באורחא פגע ביה חד כותי אמר ליה רבי את הוא רבהון דיהודאי אמר ליה אין אמר ליה חמי מה כתיב שום תשים עליך מלך אשים אין כתיב אלא תשים דאת שוי עלך

ספרי דברים פסקא קנו

ואמרת אשימה עלי מלך, רבי נהוריי אומר הרי זה דבר גניי לישראל שנאמר כי לא אותך מאסו כי אותי מאסו ממלוק עליהם אמר רבי יהודה והלא מצוה מן התורה לשאול להם מלך שנאמר שום תשים עליך מלך, למה נענשו בימי שמואל לפי שהקדימו על ידם. ככל הגוים אשר סביבותי, רבי נהוריי אומר לא בקשו להם מלך אלא להעבידם עבודה זרה שנאמר +שם/ש"א/ ח כ+ והיינו גם אנחנו ככל הגוים ושפטנו מלכנו ויצא לפנינו ונלחם את מלחמתינו

ספרי דברים פסקא קנז

(טו) שום תשים, מת מנה אחר תחתיו. מלך, ולא מלכה. אשר יבחר ה' אלהיך בו, על פי נביא. מקרב, ולא מחוצה לארץ. אחיך, ולא מאחרים.

תשים עליך מלך, והלא כבר נאמר שום תשים עליך מלך ומה תלמוד לומר תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך, מיכן אמרו מלך אין רוכבים על סוסו ואין יושבים על כסאו ואין משתמשים בשרביטו ואין רואים אותו ערום ולא כשהוא מסתפר ולא בבית המרחץ.

דבר אחר שום תשים עליך מלך, מצות עשה. לא תוכל לתת עליך איש נכרי, מצות לא תעשה. איש נכרי, מיכן אמרו האיש ממנים פרנס על הציבור ואין ממנים האשה פרנסת על הציבור.

רש"י שמואל א פרק ח

(ו) וירע הדבר - לפי שאמרו לשפטנו ככל הגוים:

רד"ק שמואל א פרק ח

שימה לנו מלך לשפטנו ככל הגוים - אמרו רז"ל ג' מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ למנות עליהם מלך ולמחות זרע עמלק ולבנות בית הבחירה א"כ למה היה הדבר רע בעיני ה' לפי שבתרעומת שאלו אותו ולא לשם מצוה כי אילו אמרו תנה לנו מלך שישפטנו ביושר ובאמונה לא היה הדבר רע בעיני שמואל שהרי הכתוב מעיד כי בניו לא היו שופטים ישרים או אילו נבא לפניך ותשפטנו אתה כל ימי חיך אחר שאין אתה יכול לחזור על המקומות היו אומרים טוב או אם אמרו נמנה בעצתך מלך עלינו אחר שאתה זקנת והמלך ישפטנו ויוכיחנו ויהיה מוראו עלינו לשמור דרך ה' זו השאלה היתה טובה אבל כשאמרו שימה לנו מלך זה היה רע ומיעוט בטחון בהשם ועוד שאמרו ככל הגוים והם לא היו צריכים ככל הגוים אם היו שומרים דרך ה' כי הוא לוחם את מלחמותם והם אמרו ויצא לפנינו ונלחם את מלחמותינו לפיכך אמר הקב"ה לשמואל לא אותך מאסו כי אותי מאסו ממלוק עליהם ואין כוננתם שימאסו אותך למשפט כי אינם רוצים מלך בדבר המשפט לבד כי די היה להם בך כל ימי חיך אבל עתה כשמצאו עילה לשאול שופט שאלו מלך ואותי מאסו ממלוק עליהם וסלקו בטחונם ממני, ובדברי חז"ל מחלוקת מהם אמרו למה נענשו על שהקדימו ככל הגוים ומהם אמרו לא בקשו להם מלך אלא להעביד ע"ג שנאמר שימה וגו' והיינו אנחנו ככל הגוים ומהם אמרו זקנים שבהם כהוגן שאלו שנאמ' שימה עלינו מלך לשפטנו ועמי הארץ שבהם קלקלו שנאמר והיינו גם אנחנו ככל הגוים:

רד"ק שמואל א פרק ח

(טו) וזרעכם - פירוש שדות וכרמים וכבר אמר ואת שדותיכם ואת כרמיכם כי השדות והכרמים והזתים הטובים יקחם כלם אם ירצה ושאר השדות והכרמים יעשר ר"ל יקח המעשר מן השדות והכרמים או מתבואה אחר מעשר הלויים, ורבותינו ז"ל פירשו לא שיקח השדות והכרמים אלא פירותיהם אם יצטרכו אותם עבדיו כשילכו למלחמה יפשטו על המקומות אם אין להם מה יאכלו שם יקחו אותם ונותן את דמיהן אבל מעשר התבואה והפירות והצאן הוא משפטו בכל עת שירצה שהרי שלמה מלך ישראל היה לוקח וכן לקחת בנותיכם לנשים ולפלגשים ככל אשר יבחר והראיה כי לא אמר שיקח השדות והכרמים והזיתים לעצמו אלא ונתן לעבדיו כלומר לאנשי מלחמתו כי כלם עבדיו אלא מהו ונתן לעבדיו לאנשי החיל אשר עמו לא שיקח גוף השדות והכרמים לעצמו שא"כ היה לוקח אחאב כרם נבות במשפט המלוכה ולא היתה מצטרפת איזבל לכל הגלולים ההם ולשפיכת דם נקי ומה שאומר הטובים כלומר שיבחר מהטובים לקחת פירותיהם ולתת לעבדיו ומה שאמר שדותיכם וכרמיכם וזיתיכם כי הם עיקר המחיה וכן אמר דגנך תירושך ויצהרך:

רד"ק שמואל א פרק ח

ואתם תהיו לו לעבדים - אחר שאמר כל הפרשה מה צריך ואתם תהיו לו לעבדים הלא אמר שיקח הבנים והבנות והשדות והכרמים וכל מה שירצה אמרו רבותינו ז"ל שיוכל להטיל מס עליהם כתיב הכא לעבדים וכתוב התם והיו לך למס ועבדוך:

רלב"ג שמואל א פרק ח

(ד) והנה נתקבצו כל זקני ישראל ובאו לשמואל הרמתה ואמרו לו שישים להם מלך לשפטם ככל הגוים והנה טעו בזה כי ישראל אינם באופן שישפט להם המלך לפי מה שירצה כמו הענין במלכי הע"א שמיסדים לעמם נימוסים כאשר יעלה על רוחם ולזה אמרה התורה שאם יאמרו ישראל שישימו עליהם מלך ככל הגוים אשר סביבותיהם שלא יוכלו לשים עליהם כי אם מאחיהם שהם נקשרים לקיים התורה ועל פי התורה ינהיגום לא בנימוסים אחרים ולזה צותה התורה שיכתוב לו המלך ספר תורה אחר זולת הספר שהיה לו כשהיה הדיוט והיה עמו תמיד וקרא בו כל ימי חייו כדי שתהיה הנהגתו לעם על פי התורה ולזאת הסבה היה רע בעיני שמואל כאשר בקשו ישראל זאת הבקשה ולזה הודיע להם בסוף הענין כי אין לישראל מלך זולת הש"י וגם הש"י אמר לשמואל כי בקשתם היתה לסור מדרכי התורה ולזה אמר כי אותי מאסו ממלוק עליהם והנה בסוף הענין היו מלכיהם סבה להתעות ישראל ולהסירם מעל ה' עד שהביאו לגלות מעל אדמתם כמו שנתבאר מירבעם בן נבט וחבריו ולזה רצה הש"י להרחיקם מזה מפני התכלית הרע שהיה עתיד להמשך מזה וצוה מפני זה את שמואל להגיד לישראל את משפט המלך כדי שיסורו מזה בסבת הקושי אשר יהיה לעם לסבול כל אלו הדברים שזכר שיהיה מושל המלך עליהם עד שיהיו לו לעבדים:

ויאמר זה יהיה משפט - והנה הודיע שמואל לישראל את משפט המלך ר"ל שיקח המעשר מהם ואחשוב שאין המלך מותר באותם הענינים שזכר אבל רצה שמואל ליראם ולבהלם והודיעם מה שיעשה המלך כשיתחזק על ממלכתו כשיקשה להם ממה שאי אפשר לעשותו מצד משפטי התורה:

(יח) וזעקתם - ואמר להם הנה יכבד עליכם זה עד אשר תזעקו לה' מכובד העול שיעמוס עליכם מלככם ולא יענה ה' אתכם כי רוח בחירתכם הביאה אתכם כל זה וענו העם כי על כל פנים הם בוחרים שיהיה להם מלך לשפטם וימשך להם מהתועלת ממנו שיצא לפניהם להלחם את מלחמותיהם עד שלא ימשלו עליהם האויבים באופן שהיו מושלים מקדם כי המלך יסבב שיתקבצו כל העם להלחם עם אויביהם וזה יוסיף לישראל חוזק ואולם כשלא היה לישראל מלך היו האויבים נלחמים עם קצת ישראל והיו הנשארם בלתי מחזקים את ידם ובזה האופן היו האויבים מנצחים עם היותם מעטים מישראל הרבה וידמה שכבר אמר זה מצד יראתם מנחש מלך בני עמון שבא עליהם להלחם עמם כמו שאמר להם שמואל במה שאחר זה וכאשר ראה הש"י כוונתם הסכים עמהם אך היישרם בסוף הענין על פי שמואל שיהיו נזהרים לשמור מצות התורה ואם לא הנה יספו גם הם גם מלכם:

מצודת דוד שמואל א פרק ח

(ח) ככל המעשים - ר"ל אין זה דבר חדש אצלם כי כמו כל המעשים וכו' ומאסו בי ובחרו בעכומ"ז כן המה עושים עתה גם במה שאמרו לך שימה לנו מלך לשפטנו למאס במשפט התורה ולבחור במשפט המלך:

(ט) ועתה - הואיל ולא בך מאסו הזדקק להם ושמע בקולם:

אך כי העד - אמור להם בהתראה שלא טוב להם שלא יהיה המלך נכנע למשפט התורה: והגדת להם - הנבא ואומר להם משפט המלך העולה על רוחו מה היא וידעו שהיא קשה להם:

(יא) משפט המלך - העולה על רוחו מבלי פנות אל משפט התורה:

(כ) והיינו וכו' - ר"ל ואם נהיה נעשקים מן המלך נהיה א"כ ככל הגוים לא נופלים מהם:

ושפטנו - ר"ל עם העושק יבוא גם התועלת כי ישפוט בינינו וילחם מלחמותינו:

מצודת ציון שמואל א פרק ח

משפט - ר"ל הנהגה ואם היא שלא כדיון וכן ומשפט הכהנים (לעיל/שמואל א' ב):

מדרש תנאים לדברים פרק יז

טו שום תשים עליך מלך מצות עשה וזו היא שאמרנו חובה ולא רשות: אשר יבחר ה' א' בו על ידי נביא כמה שנ' בשאול (שם י כד) הראיתם אשר בחר בו ה' וכמה שנ' בדוד (תה' עח ע) ויבחר בדוד עבדו: מקרב ולא מחוץ לארץ: אחיך ולא אחר: תשים על' שתהא אימתו עליך מיכן אמרו אין רואין אותו לא כשהוא מסתפר ולא כשהוא בבית המרחץ ולא כשהוא בבית המים אלא הוא יושב והכל עומדין הוא אומר דבר והכל שומעין לו הוא קורא אותן אחי ועמי שנ' (דה"א כח ב) שמעוני אחי ועמי והן קוראין אותו אדוננו כענין שנ' (מ"א א מג) אבל אדונינו המלך דוד המ' את שלמה:

פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) דברים פרשת שופטים דף כט עמוד א

כי תבוא אל הארץ. עשה מצוה האמורה בענין שבשכרה תכנס לארץ. אשר ה' אלהיך נותן לך וירשת וישבת בה. בשכר שתירש תשב. ואמרת אשימה עלי מלך. רבי נהוראי אומר הרי זה דבר גנאי לישראל שנא' (שמואל א' ח) כי לא אותך מאסו כי אותי מאסו. אמר לו ר' יהושע והלא מצוה מן התורה לשאול להם מלך שנא' שום תשים עליך מלך. ולמה נענשו בימי שאול שלא שאלו כהוגן. והכי גרסינן בסנהדרין בפרק כהן גדול. ר' אלעזר בר' יוסי אומר זקנים שבאותו הדור שאלו כהוגן. שנא' (שמואל א' ח) שימה לנו מלך לשפטינו ועמי הארץ שבהם קילקלו שנא' (שם) והיינו גם אנחנו ככל הגוים ושפטנו מלכנו ויצא לפנינו ונלחם את מלחמותנו (ככל הגוים אשר סביבותנו). א"ר נהוראי לא בקשו להם מלך אלא להעבידם עבודה זרה שנאמר והיינו גם אנחנו ככל הגוים. והוא שאמר לו הקב"ה לשמואל כי לא אותך מאסו כי אותי מאסו:

שום תשים עליך. שתהא אימתו עליך כנגד משפט המלוכה שהודיעם שמואל

פירוש המשנה לרמב"ם מסכת הוריות פרק ג

[ח] דע שהם אמרו: חכם קודם למלך, ומלך לכהן גדול, וכהן גדול לנביא. וזה בתנאים רבים. והוא, **שענין הקדמת החכם למלך אינו אלא באמונה שהחכם מועיל לאומה ממלך, אבל במעשים אין שום דבר קודם לכבוד המלך, ואפילו היה עם ארץ, "שום תשים עליך מלך", שתהא אימתו עליך.** וכן כהן גדול קודם לנביא אם הוא שוה לו בחכמה, אבל כשיש יתרון חכמה החכם יותר קודם...

ספר המצוות לרמב"ם מצות עשה קעג

המצוה הקע"ג היא שצונו למנות עלינו מלך מישראל יקבץ כל אומתינו וינהיגנו. והוא אמרו ית' (שם יז) שום תשים עליך מלך. וכבר קדם לנו (מ' כ ולק' קפח) לשונם בספרי שלש מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ למנות להם מלך ולבנות להם בית הבחירה ולהכריע זרעו שלעמלק. ולשון ספרי ג"כ שום תשים עליך מלך מצות עשה. ובא בפירוש (ספרי, מתני' סנה' כב א וש"נ) שאמרו שום תשים עליך מלך שתהא אימתו מוטלת עליך ושייאמן בו מהכבוד והגדולה והמעלה התכלית האחרון שאין למעלה ממנה עד שתהיה מדרגתו אצלנו יותר גדולה ממדרגת הנביא משאר הנביאים שהיו בדורו. ובבאור אמרו (הוריות יג א) מלך קודם לנביא. וכל זמן שיצוה המלך הזה צווי שלא יהיה סותר מצוה מן התורה הנה אנחנו חייבים לשמוע מצותו ומי שיעבור על מצותו ולא ישמע אליו הנה מותר למלך להרגו בכל עניין שירצה וכמו שאמרו אבותינו על עצמם (יהושע א) כל איש אשר ימרה את פיך ולא ישמע אל דברך לכל אשר תצונו יומת. וכל מורד במלכות יהיה מי שיהיה דמו מותר למלך שהוקם על פי התורה. וכבר התבארו משפטי מצוה זו כולם בשני מסנהדרין (יט - כ ב, כב א) וראשון מכריתות (ה ב) ושביעי מסוטה (מ ב - מא ב):

רמב"ם הלכות מלכים פרק א

הלכה א

שלש מצות נצטוו ישראל בשעת כניסתן לארץ, למנות להם מלך שנאמר שום תשים עליך מלך, ולהכרית זרעו של עמלק שנאמר תמחה את זכר עמלק, ולבנות בית הבחירה שנאמר לשכנו תדרשו ובאת שמה.

הלכה ב

מינוי מלך קודם למלחמת עמלק, שנאמר אותי שלח ה' למשחך למלך עתה לך והכיתה את עמלק, והכרתת זרע עמלק קודמת לבנין הבית, שנאמר ויהי כי ישב המלך בביתו וה' הניח לו מסביב מכל אויביו ויאמר המלך אל נתן הנביא אנכי יושב בבית ארזים וגו', מאחר שהקמת מלך מצוה למה לא רצה הקב"ה כששאלו מלך משמואל, לפי ששאלו בתרעומת, ולא שאלו לקיים המצוה אלא מפני שקצו בשמואל הנביא, שנאמר כי לא אותך מאסו כי אותי מאסו וגו'.

חידושי הריטב"א מסכת כתובות דף יז עמוד א

אפילו למ"ד נשיא וכו' מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול שנאמר שום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך. פירש ר"י ז"ל דאע"ג שלא היה מלך כדין כדאיתא במסכת סוטה (מ"א א'), כיון שמלך נוהגים בו כבוד כמלך. פרשת דרכים הוה. פירוש ולא היה ניכר לעולם שעובר מלפני הכלה, ושמעינן מינה דאפילו למחול על כבודו לדבר מצוה כי האי אין לו למחול, ומה שאמרו (שם ב') מצוה שאני, התם הוא לכבוד התורה שאף המלך חייב לעשות לה כבוד מה שאין כן בזו דכבודו עדיף מכבוד כולן.

ספר מצוות גדול עשין סימן קיד-קטו

גרסינן בפרק כהן גדול (סנהדרין כ, ב) תניא רבי^א אומר שלש מצות עשה נצטוו ישראל בכניסתן לארץ ישראל, להעמיד להם מלך שנאמר (דברים יז, טו) שום תשים עליך מלך ולהכרית זרעו של עמלק שנאמר (שם כה, יט) תמחה את זכר עמלק ולבנות להם בית הבחירה שנאמר (שם יב, יא) והיה המקום אשר יבחר וגו' ואיני יודע איזה מהם תחילה, כשהוא אומר כי יד על כס י ה מלחמה לה' בעמלק ואין כס אלא מלך שנאמר (ד"ה א כט, כג) וישב שלמה על כסא ה' למלך הוי אומר להעמיד להם מלך תחילה ועדיין איני יודע אם להכרית זרעו של עמלק תחילה או לבנות להם בית הבחירה תחילה כשהוא אומר בפרשת ראה והניח לכם מכל אויביכם מסביב וישבתם בטח ואח"כ כתוב והיה המקום אשר יבחר וגו' הוי אומר להכרית זרעו של עמלק תחילה. ומאחר שנצטוו להעמיד מלך למה אמר שמואל הרמתי לישראל שחטאו לשאול להם מלך תניא (שם) אמר רבי אליעזר ברבי צדוק^ב זקנים שבדור כהוגן שאלו שנאמר (שמואל א ח, ו) תנה לנו מלך לשפטינו אבל עמי הארץ קלקלו שנאמר והיינו גם אנחנו ככל הגוים [ושפטנו מלכנו] ויצא (מלכנו בראשנו) [לפנינו] ונלחם [את] מלחמותינו, ולא תלו בטחונם בהקב"ה:

ע"י מלכים פ"א הל"א א, ב.

דרשות ר"י אבן שועיב פרשת ויקח קרח

והנה בהפטרה הזאת ראה ורמז לזה שהשם צוה לישראל להמליך עליהם מלך שנאמר שום תשים עליך מלך. ובעבור שבקשו מלך בימי שאול קודם זמנו שהי' שמואל שופט וממונה נחשב להם לעון גדול. וזהו שנתוכח עמהם הנבי ענו, כי כמו שאמר משה לא חמור אחד מהם נשאתי, ואמרו ז"ל גדול מה שנאמר בשמואל ממה שנאמר במשה, דאלו במשה כתיב לא הרעותי, שלא לקחתי מהם בחזקה, ואלו בשמואל כתיב את מי עשקתי ואת מי רצותי לא באונס ולא ברצון. ואמ' מאחר שלא מצאתם בידי מאומה למה בעטתם במנוי, והביא להם דוגמא מהמטר, כי אפילו שהוא טוב לעולם כשאינו בזמנו הוא רע לעולם, כמו שאמר הלא קציר חטים היום וגו'.

ספר החינוך מצוה תצז

מצות מינוי מלך עלינו

שנצטוונו למנות עלינו מלך מישראל יקבצנו כולנו וינהיגנו כחפצו, ועל זה נאמר [דברים י"ז, ט"ו], שום תשים עליך מלך וגו', ואמרו בספרי [כאן] שום תשים עליך מלך, מצות עשה.

משרשי המצוה כתבתי בכסף תלוה בלאו דנשיא ה' בסימן ע"ז [מצוה ע"א], ושם הארכתי בתועלת הנמצא לעם בהיות עליהם איש אחד לראש ולקצין, כי לא יתקיים ישוב העם בשלום בלתי זה, והנה תראה בספרי הנבואה בא בקללה להיות אנשים רבים לראש במקום אחד, וכמו שכתוב...

ומה שאמרו זכרונם לברכה [סנהדרין י"ט ע"ב] שום תשים עליך מלך, שתהא אימתו עליך, כלומר, שנירא אותו ונאמין לדבריו בכל דבר שלא יצוה כנגד התורה, ונכבדהו בתכלית הכבוד הראוי לבשר ודם, וכל מי שיעבור מצות מלך שהוקם על פי התורה או מורד בשום ענין הרשות ביד מלך להורגו ואין עליו צד עון בכך, עד שאמרו זכרונם לברכה [שבת נ"ו ע"א] שאוריה נתחייב בנפשו כשאמר בפני דוד ואדני יואב [שמואל ב' י"א, י"א], שלא היה לו להזכיר אדנות לשום אדם בפני המלך. ומה שאמרו זכרונם לברכה [סנהדרין כ' ע"ב] שרשות ביד המלך לעשות לו דרך באמצע השדות והכרמים, ושהוא יכול לדון בני אדם כפי מה שיראה לו האמת ואפילו בלא עדים ברורים. ומה שאמרו [שם כ"ב ע"א] שאין רוכבין על סוסו ואין יושבין על כסאו ואין נושאים אלמנתו ואין משתמשים בשרביטו ולא בכתרו ולא בכל כלי תשמישו, וכל זה למעלתו ולכבודו, וכשהוא מת כליו נשרפין לפני מטתו. ומה שאמרו [שם י"ט ע"ב] שמלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, וכל הדברים האלו הכל לטובת העם ולתועלתם, ודיני המלך על העם הכל כמו שמפורש בספר שמואל [א' ח', י"א - י"ז]. ויתר פרטי המצוה מבוארים בפרק שני מסנהדרין ובפרק ראשון מכריתות ובפרק שביעי מסוטה.

וזאת מן המצוות המוטלות על הציבור כולן הזכרים, כי להם יאות לעשות ענינים אלה.

ונוהגת בזמן שישראל על אדמתן, וכמו שאמרו זכרונם לברכה [שם כ' ע"ב] שלש מצוות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ, למנות עליהן מלך, ולבנות בית הבחירה, ולהכרית זרעו של עמלק.

ואל תהרהר בני אחרי דברי לומר ואיך יחשוב אבי זאת המצוה מן הנוהגות לדורות, והלא משנמשח דוד המלך נסתלקה זאת המצוה מישראל שלא יהיה להם למנות עוד מלך, כי דוד וזרעו נשיאים עליהם לעד עד כי יבא שילה שיהיה מזרעו מלך לעולם במהרה בימינו. שענין המצוה אינו למנות מלך חדש לבד, אבל מענינה הוא כל מה שזכרנו, למנות מלך חדש אם תהיה סיבה שנצטרך לו, וגם כן להעמיד המלוכה ביד היורש, ולתת מוראו עלינו ונתנהג עמו בכל דבר כמצוה וכתורה הידועה, וזה באמת נוהג הוא לעולם.

ספר החינוך מצוה עא

שלא לקלל הנשיא

שלא לקלל את הנשיא, שנאמר [שמות כ"ב, כ"ז] ונשיא בעמך לא תאור, ובא הפירוש שהנשיא זה המלך, ואמנם זה הלאו כולל כמו כן הנשיא שבישראל, והוא ראש סנהדרין גדולה שנקרא נשיא גם כן, לפי שכונת הכתוב להזהירנו על כל מי שהוא ראש שררה על ישראל בין ממשלת מלכות בין ממשלת תורה.

משרשי המצוה, לפי שאי אפשר לישוב בני אדם מבלי שיעשו אחד מביניהם ראש על האחרים לעשות מצותו ולקיים גזרותיו, מפני שדעות בני אדם חלוקין זה מזה ולא יסכימו כולם לעולם לדעת אחת לעשות דבר מכל הדברים, ומתוך כך יצא מביניהם הביטול והאסיפה בפעולות, ועל כן צריכין לקבל דעת אחד מהם אם טוב ואם רע, למען יצילו ויעסקו בעסקו של עולם, פעם ימצא בעצתו וחפצו תועלת רב ופעם ההיפך, וכל זה טוב מן המחלוקת שגורם ביטול גמור. ומאחר שהממונה לראש סיבה אל התועלת שאמרנו, הן שהוא גדול להדריכנו בדרכי הדת או גדול במלכות לשמור איש מרעהו שתקיף ממנו, ראוי הדבר וכשר שלא נקל בכבודו, וגם שלא לקללו אפילו שלא בפניו, וכל שכן בפני עדים, כדי שלא נבוא מתוך כך לחלוק עמו, לפי שההרגל הרע שאדם מרגיל עצמו בינו לבין עצמו הוא סוף מעשהו, והמחלוקת עליו כבר אמרנו ההפסד הנמצא בשבילו.

דרשות הר"ן הדרוש האחד עשר

אבל בעיני פשט הכתוב כך הוא. ידוע הוא כי המין האנושי צריך לשופט שיפוט בין פרטיו, שאם לא כן איש את רעהו חיים בלעו, ויהיה העולם נשחת. וכל אומה צריכה לזה ישוב מדיני, עד שאמר החכם שכת הלסטים הסכימו ביניהם היורש. וישראל צריכין זה כיתר האומות. ומלבד זה צריכין אליהם עוד לסיבה אחרת, והוא להעמיד חוקי התורה על תלם, [ולהעמיד] חייבי מלקיות וחייבי מיתות בית דין העוברים על חוקי התורה, עם היות שאין באותה עבירה הפסד ישוב מדיני כלל. ואין ספק כי בכל אחד מהצדדים יזדמנו שני ענינים, האחד יחייב להעניש איזה איש כפי משפט אמיתי, והשני שאין ראוי להענישו כפי משפט צודק אמיתי, אבל יחוייב להענישו כפי תיקון סדר מדיני וכפי צורך השעה. והשם יתברך ייחד כל אחד מהענינים האלו לכת מיוחדת, וצוה שיתמנו השופטים לשפוט המשפט הצודק האמיתי, והוא אמרו ושפטו את העם משפט צדק, כלומר בא לבאר השופטים האלה לאיזה דבר יתמנו, ובמה כוחם גדול. ואמר שתכלית מינויים הוא כדי לשפוט את העם במשפט צדק אמיתי בעצמו, ואין יכלתם עובר ביותר מזה. ומפני שהסידור המדיני לא ישלם בזה לבדו, השלים האל תיקונו במצות המלך.

ונבאר עוד כשנניח צד אחד מהצדדים, הרי שנינו בפרק היו בודקין (סנהדרין מ ב) תנו רבנן מכירים אתם אותו כו' התריתם בו קיבל התראה התיר עצמו למיתה המית בתוך כדי דיבור וכו'. ואין ספק כי כל זה ראוי מצד משפט צדק, כי למה יומת איש, אם לא שידע שהכניס עצמו בדבר שיש בו חיוב מיתה ועבר עליו, ולזה יצטרך שיקבל עליו התראה, וכל יתר הדברים השנויים באותה ברייתא, וזהו משפט צדק אמיתי בעצמו הנמסר לדיינים. אבל אם לא יענש העובר כי אם על זה הדרך, יפסד הסידור המדיני לגמרי, שיתרבו שופכי דמים ולא יגורו מן העונש, ולכן צוה השם יתברך לצורך ישובו של עולם במינוי המלך, כמו שכתוב בפרשה זו (דברים יז יד - טו) כי תבא אל הארץ וגו' שום תשים עליך מלך וגו', שהיא מצוה שנצטוונו בה למנות עלינו מלך, כמו שבא בקבלת רבותינו ז"ל (סנהדרין כ ב), והמלך יכול לדון שלא בהתראה כפי מה שיראה שהוא צריך לקיבוץ המדיני.

נמצא שמינוי המלך שוה בישראל וביתר אומות שצריכים לסידור מדיני, ומינוי השופטים מיוחד וצריך יותר בישראל, וכמו שהזכיר עוד ואמר (דברים טז יח) ושפטו את העם משפט צדק, כלומר שמינוי השופטים ויכלתם, הוא שישפטו העם במשפטים צודקים אמיתיים בעצמם.

ואני מבאר עוד זה, ואומר שכמו שנתיחדה תורתנו מבין נימוסי אומות העולם במצות וחוקים, אין ענינם תיקון מדיני כלל, אבל הנמשך מהם הוא חול השפע האלהי באומתנו והידבקו עמנו, בין שיראה הענין ההוא לעינינו כעניני הקרבנות וכל הנעשה במקדש, בין שלא יראה כיתר החוקים שלא נתגלה טעמם, מכל מקום אין ספק שהשפע האלהי היה נדבק בנו, וחל בפעלים ההם, עם היותם רחוקים מן הקש השכל. ואין בזה פלא, כי כמו שנסכל הרבה מסיבות ההויות הטבעיות, ועם כל זה יתאמת מציאותם, כל שכן שראוי שנסכל סיבות חול השפע האלהי והידבקו בנו. וזה שנתיחדה בו תורתנו הקדושה מנימוסי האומות הנ"ל, שאין להם עסק בזה כלל, כי אם בתיקון ענין קיבוצם.

ולפיכך אני סובר וראוי שיאמן, שכמו שהחוקים שאין להם מבוא כלל בתיקון הסידור המדיני, והם סיבה עצמית קרובה לחול השפע האלהי, כן משפטי התורה יש להם מבוא גדול, וכאילו הם משותפים בין סיבת חול הענין האלהי באומתנו ותיקון ענין קיבוצנו. ואפשר שהם היו פונים יותר אל הענין אשר הוא יותר נשגב במעלה, ממה שהם היו פונים לתיקון קיבוצנו, כי התיקון ההוא, המלך אשר נעמיד עלינו ישלים ענינו, אבל השופטים והסנהדרין היה תכליתם לשפוט העם במשפט אמיתי צודק בעצמו, שימשך ממנו הידבק ענין האלהי בנו, יושלם ממנו לגמרי סידור ענין ההמוני או לא יושלם. ומפני זה אפשר שימצא בקצת משפטי ודיני האומות הנ"ל, מה שהוא יותר קרוב לתיקון הסידור המדיני, ממה שימצא בקצת משפטי התורה. ואין אנו חסרים בזה דבר, כי כל מה שיחסר מהתיקון הנזכר, היה משלימו המלך. אבל היתה לנו מעלה גדולה עליהם, כי מצד שהם צודקים בעצמם, רוצה לומר משפט התורה, כמו שאמר הכתוב ושפטו את העם משפט צדק, ימשך שידבק השפע האלהי בנו.

ומפני זה היה ראש השופטים ומבחרם, עומד במקום אשר היה נראה בו השפע האלהי, והוא ענין עמוד אנשי כנסת הגדולה בלשכת הגזית (מדות פ"ה מ"ד). ולפיכך אמרו רבותינו ז"ל בפרק קמא דמסכת עבודה זרה (ח ב) כיון דחזו דנפישו רוצחים אמרו נגלה מארעין ונקיים בן ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך מן המקום ההוא (דברים יז י), מלמד שהמקום גורם. ומזה הצד נמשך כל מה שאמרו רבותינו ז"ל (סנהדרין ז א) כל דין שדן דין אמת לאמיתו ראוי שתשרה שכינה עמהם, שנאמר (תהלים פב א) אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפוט.

ועל זה הדרך מה שאמרו רבותינו ז"ל בפרק קמא דשבת (י א) כל דין שדן דין אמת לאמיתו אפילו שעה אחת ביום מעלה עליו הכתוב כאילו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית, כתיב הכא (שמות יח יד) מן בקר עד ערב, וכתיב התם (בראשית א ה) ויהי ערב ויהי בקר. והשותפות הזו רומז למה שאמרנו, שכמו שמעשה בראשית, נראה בפועל התחתונים שמאתו נתהווה כל מה שנתהווה, כן כל דין שדן דין אמת לאמיתו, ממשיך השפע ההוא, יושלם מצד דינו לגמרי תיקון מדיני או לא יושלם. שכמו שבמעשה הקרבנות, עם היותם רחוקים לגמרי מן ההקש, היה נראה השפע האלהי, כן במשפטי התורה היה נמשך ושופע, גם כי יצטרך כפי הסידור המדיני תיקון יותר, אשר היה משלימו המלך.

ונמצא שמינוי השופטים היה לשפוט משפטי התורה בלבד, שהם צודקים בעצמם, כמו שאמר ושפטו את העם משפט צדק, ומינוי המלך היה להשלים תיקון סדר המדיני, וכל מה שהיה מצטרך לצורך השעה.

ואל תקשה עלי מה ששנינו בפרק נגמר הדין (סנהדרין מו א) תניא ר' אליעזר [בן יעקב] אומר שמעתי שבית דין מכין ועונשין שלא מן התורה ולא לעבור על דברי תורה אלא לעשות סייג לתורה וכו', שנראה ממנו שמינוי הבית דין הוא לשפוט כפי תיקון העת והזמן. ואינו כן, אבל בזמן שיהיו בישראל סנהדרין ומלך, הסנהדרין [הם] לשפוט את העם במשפט צדק לבד, לא לתיקון ענינם ביותר מזה, אם לא שיתן המלך להם כוחו. אבל כאשר לא יהיה מלך בישראל, השופט יכלול שני הכוחות, כח השופט וכח המלך. שהרי מצינו בפרק נגמר הדין (שם מט א) אמר לו עמשא אכין ורקין קא דריש, אזיל אשכחינהו לרבנן דפתיח להו במסכתא, אמר כתיב (יהושע א יח) כל איש אשר ימרה את פיך וגו' יכול אף לדברי תורה תלמוד לומר (שם) רק חזק ואמץ, הנה שנתנו בכאן ליהושע כח מלכות אף על פי שלא היה מלך, וכן דרשו רבותינו ז"ל (מדרש רבה שמות על הכתוב שם ג ה) ויהי בישורון מלך (דברים לג ה), ירמוז למשה.

ואפשר עוד לומר שכל מה שנמשך למצות התורה, בין שהוא כפי (הפשט) [המשפט] הצודק, בין שהוא כפי צורך השעה, נמסר לבית דין, כאמרו ושפטו את העם משפט צדק, אבל תיקונם ביותר מזה, נמסר למלך, לא לשופט. והעולה מזה, שהשופטים נתמנו לשפט את העם משפט צדק, ויהיו נמשכים מזה שתי תועליות, האחד שלם לגמרי, והוא שיחול השפע האלהי וידבק בהם, השני לתקן סידורם, ואם יחסר מזה דבר כפי צורך השעה, ישלימו המלך. נמצא ענין המשפט מסור רובו ועיקרו לסנהדרין, ומיעוטו אל המלך.

זה היה חטאם של ישראל בדבר המלוכה אשר שאלו, והוא ענין נתקשו בו הרבה מן הראשונים, כי אחרי שהיו מצווים להקים עליהם מלך, כמו שנאמר (דברים יז יד) כי תבא אל הארץ וגו' ואמרת אשימה עלי מלך, ואמרו רבותינו ז"ל (סנהדרין כ ב) שהיא אחת משלש מצות שנצטוו ישראל בכניסתן לארץ, אם כן מה פשעם ומה חטאתם כששאלוהו.

אבל על דעתי הוא כך, שהם רצו שעיקר המשפט במה שבין אדם לחבירו יהיה נמשך מצד המלכות, והוא אומר (ש"א ח ד - ה) ויתקבצו כל זקני ישראל ויבואו אל שמואל הרמתה ויאמרו אליו הנה אתה זקנת ובניך לא הלכו בדרכיך עתה שימה לנו מלך לשפטנו ככל הגוים, ופירושו אצלי הוא כך, שהם ראו שמה שצריך לסיודור המדיני, יהיה מתוקן כשימשך מצד המלכות, משימשך מצד השופט, ולכן אמרו הנה זקנת ולא תוכל לשפט עוד, ובניך אינם ראויים שיחול בהם השפע האלהי על ידיהם, כי אינם הולכים בדרכיך, ולכן ראוי שיהיה לנו מלך, ושיהיה משפטנו על פיו, והוא אמרם שימה לנו מלך לשפטנו ככל הגוים.

והם שגו בזה הרבה, כי בני שמואל, עם היות שלא היו חסידים כאביהם, מכל מקום לא היו מעוותי משפט, כמו שאמרו בפרק במה בהמה יוצאה (שבת נה ב נא) אמר ר' שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן כל האומר בני שמואל חטאו אינו אלא טועה, שנאמר (ש"א ח א - ג) ויהי כי זקן שמואל וכו' ולא הלכו בניו בדרכיו, בדרכיו הוא דלא הלכו הא מחטי לא חטאו, אלא מה אני מקיים ויטו אחרי הבצע ויקחו שוחד ויטו משפט (שם), שלא עשו כמעשה אביהם, שהיה שמואל הצדיק מחזר בכל מקומות ישראל ודנם בעריהם, שנאמר (ש"א ז טז) וסבב בית אל והגלגל והמצפה ושפט את ישראל, והם לא עשו כן אלא ישבו בעריהם כדי להרבות שכר לחזניהם ולסופריהם. וכיון שלא היו מעוותי משפט, ימשך מצד שפטם את ישראל כפי התורה, שיחול ענין האלהי בהם.

אלא שישראל נטו בעת ההיא יותר לתיקון קיבוצם המדיני. ואילו שאלו להם מלך בסתם שיאמרו שימה לנו מלך, או שיבקשוהו לסיבת תיקון מלחמותיהם, לא ימצא להם בדבר הזה עון (אשר) [או] חטא, אבל מצוה, אך היה חטאתם באמרם שימה לנו מלך לשפטנו ככל הגוים, שרצו שיהיו משפטיהם נמשכים מצד המלכות, לא מצד שופטי התורה. ויורה על זה מה שכתוב אחריו (שם ו) וירע הדבר בעיני שמואל כאשר אמרו תנה לנו מלך לשפטנו, לא אמר כאשר אמרו תנה לנו מלך בלבד, כי לולי אמרו כן לא היה רע בעיניו, אבל מה שהוקשה לו, באשר אמרו לשפטנו. ומפני זה אמר ה' לשמואל לא אותך מאסו כי אותי מאסו ממלוך עליהם (שם ז), כי הם בחרים בתיקון ענינם הטבעי, משיחול בהם ענין האלהי.

וכשהוכיחם שמואל, לא נעתקו מכונתם, אבל היטיבו מעט שאלתם לומר כי אינם שואלים המלך מצד המשפט לבד, אבל מצד תיקון מלחמותיהם. והוא אמרם (שם כ) והיינו גם אנחנו ככל הגוים ושפטנו מלכנו ויצא לפנינו ונלחם את מלחמותינו. ולכן הוכיחם שמואל ואמר (שם יב טז - יז) גם עתה התיצבו וראו את הדבר הגדול הזה אשר ה' עושה לעיניכם הלא קציר חטים היום אקרא אל ה' ויתן קולות ומטר, ופירושו הוא, דעו שגגתכם אשר בחרתם במה שיראה בעיניכם מתוקן סידור עניניכם הטבעי, שאינו כן. אבל הדבק בענין האלהי, משנה ענין הטבעי כרצונו, כי הנה קציר חטים היום, איננו ראוי לגשם ומטר כפי ענינו הטבעי, אבל מצד הענין האלהי הדבק בו, אקרא אל ה', ויתן קולות ומטר. ולכן היה ראוי לכם לבחור יותר במה שיחול ממנו הענין האלהי בכס, והוא משפט השופטים שכתוב בהם ושפטו את העם משפט צדק, יותר ממשפטי המלכות אשר יעשה כרצונו.

שזה ההבדל בין השופט והמלך, שהשופט משועבד יותר למשפטי התורה מהמלך. ומפני זה הזהיר המלך וצוהו שיהא לו ספר תורה שני ויביא עמו, וזהו אמרו (דברים יז יח - כ) והיה כשבתו על כסא ממלכתו וכתב לו את משנה התורה הזאת וגו' והיתה עמו וגו' לבלתי רום לבבו מאחיו ולבלתי סור מן המצוה, כלומר שמתוך שהמלך רואה שאינו משועבד למשפטי התורה כמו השופט, צריך אזהרה מרובה לבלתי יסור מן המצוה ימין ושמאל, ולבלתי רום לבבו מאחיו, כפי היכולת הגדול שנתן לו השם יתברך. אבל בשופט לא הוצרך לכל אלו האזהרות, מפני שיכלתו מוגבל כפי משפט התורה, באמרו ושפטו את העם משפט צדק. והזהירו, שהמשפט ההוא לא יטהו בשום פנים, באמרו (שם טז יט) לא תטה משפט...

...ולפי שהסידור המדיני לא תושלם על פי השופטים לבד כמו שביארנו, אם לא ישלימו המלך, התחיל לצוות במצות הקמתו, ואמר (דברים יז יד) כי תבא אל הארץ וגו' ואמרת אשימה עלי מלך ככל הגוים אשר סביבותי. ומן הנראה שאומר[ו] אשימה, כמו שיהיה לעתיד בימי שמואל, כמו שכתב הרמב"ן ז"ל (שם). ואני מוסיף עוד ביאור בפסוקים האלה, שהוא אמר כי תבא אל הארץ, כי תגבר עליך תאותך להדמות אל הגוים אשר סביבותיך, שעיקר הנהגתם נמשך מצד המלכות, עם כל זה השמר לך שלא תרצה להדמות אליהם לגמרי, כי הם ממליכין עליהם האיש אשר יחפצו בו יותר, אבל אתה לא תשלוט עליך תאותך כל כך, אשר גם כי תאמר אשימה עלי מלך ככל הגוים, השמר לך

שלא תמליך ככל אות נפשך, אבל יהיה המלך, אותו אשר יבחר ה' אלהיך בו (שם טו), ואמרו בספרי (שופטים על הכתוב שם) על פי נביא.

ולפי שכן המלך גדול, איננו משועבד למשפטי התורה כמו השופט, ואם לא יהיה שלם ביראת אלהיו, יבוא להפריז על המידות יותר במה שיתחייב לתיקון הכלל, צוה שיהיה ספר תורה עמו תמיד, כאמרו (שם יח - יט) והיה כשבתו על כסא ממלכתו וכתב לו את משנה התורה הזאת וגו' והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו למען ילמד ליראה את ה' אלקיו לשמור את כל דברי התורה הזאת ואת החוקים האלה לעשותם, ירצה בזה על מצות התורה בכלל, אם יבטל שום מצוה לצורך תיקון זמנו, לא תהיה כונתו לעבור על דברי תורה כלל, ולא לפרוק מעליו עול יראת שמים בשום צד, אבל תהיה כונתו לשמור את כל דברי התורה הזאת, ואת החוקים האלה לעשותם. שבכל מה שיוסיף או יגרע, יכוין כדי שחוקי התורה, יהיו יותר נשמרים. כאשר נאמר על דרך משל, כשיהיה הורג [רוצח] נפש בלא עדים והתראה, לא תהיה כונתו להראות ממשלתו לעם שהוא שליט על זה, אבל יכוין בעשותו זה, כדי שמצות לא תרצח תתקיים יותר, ולא יפרצו עליה.

ולפי שהוא מושל ממשל רב, והוא מעותד להתגאות, על זה הזהירו להשמר מזה, כאמרו (שם כ) לבלתי רום לבבו מאחיו. וזו מצות כוללת למלך והדיוט, ונתיחדה למלך לשתי סיבות, אחת שהוא מעותד להכשל בגאווה וגודל הלב, השנית שנלמוד קל וחומר להדיוט. כך כתב הרמב"ן ז"ל (שם). ולפיכך נתיחדה המצוה הזאת במלך, ואמר לבלתי רום לבבו מאחיו. וכתב עוד (שם) ולבלתי סור מן המצוה ימין ושמאל, ופירש רש"י ז"ל אפילו על מצוה קלה של נביא, וזה הדבר משועבד אליו המלך, יותר ממה שמשועבד אליו השופט, כי אין השופטים משועבדים לנביאים במשפטי התורה כמו שכתוב למעלה.

ונשלם בכאן מינוי שני הכתות האלה, שהם השופטים והמלך, ויכלתם בדבר המשפט. אבל הדבר הנשאר להשגיח עליו, הוא תיקון הכתות האלה במחייבתם וענינם, כדי להשלים הדבר שנתמנו עליו. הנה כת המלכים אינה צריכה תיקון בזה, כי הם שליטים על הארץ והכל שלהן, אבל על כת השופטים צריך להשגיח. והנה רוב השופטים היו משבט לוי, לפי שהם היו יותר פנויים, מצד שלא היו טרודים בעסקיהם, כי לא היה להם חלק ונחלה עם ישראל, וכן שנינו בספרי (שופטים על הכתוב דברים יז ט) ובאת אל הכהנים הלויים ואל השופט (דברים שם), מצוה בבית דין שיהיה בהם כהנים ולוים, וזהו שאמר הכתוב (שם לג י) יורו משפטיך ליעקב, ולפיכך התחיל הכתוב בסידור ותיקון ענינם. ואמר (שם יח א - ה) שאין ראוי שיהיה לכהנים חלק עם ישראל, בעבור שלא יטרידם עסקם בנחלתם, להשלים כל מה שצריך במקדש, [וכן] שיהיו פנויים בלימוד התורה, למען ישפטו העם משפט צדק. וזיכה להם מהקרבנות הנעשים במקדש, בשר חטאות ואשמות וזולתם, אשי ה' ונחלתו יאכלון (שם א). ומאת העם זיכה להם כל מה שיצטרך למחיתם, באמרו (שם ג - ד) וזה יהיה משפט הכהנים וגו' ונתן לכהן הזרוע והלחיים והקבה ראשית דגן תירושך ויצהרך וראשית גז צאנך וגו'. והנה זה כולל כל צרכי האדם ההכרחיים. כי הנה יש להם תרומות ומעשרות דגן ותירוש ויצהר, ומזבחי המקדש מאת זובחי הזבח בשר ללפת בו את הפת, ומראשית הגז יסתפקו במלבושים הצריכים להם, כי לצורך מלבושיהם זיכתה אליהם תורה ראשית הגז, ומפני זה אמרו במסכת חולין (קל"ז א) כבשים שצמרן קשה פטורים מראשית הגז, שנאמר (איוב לא כ) ומגז כבשי יתחמם, כי אחר שלא זיכתה תורה לכהנים ראשית הגז, רק לצורך מלבושיהם, הכבשים שצמרן קשה ואינן ראויים לכך, פטורין ממנו.

והנה השלים בכאן להם כל צרכיהן התמידיים ההכרחיות. אבל ידוע שיזדמנו לאדם הוצאות מקריות, יוצאות מהסידור המורגל. לפיכך זיכתה להן התורה קצת דברים מקריים שאינן תמידיים, כשדה חרמין (במדבר יח יד) וגזל הגר (שם ה ח), ובזה השלים התורה כל צרכיהן, ותיקנה וזיכתה להן מצוי למצוי ושאינו מצוי לשאינו מצוי.

והנה בכאן נשלם כל תיקון כתות השופטים מעמידים המשפט, כי כתות המלכים אינה צריכה תיקון, בשכבר ענינם מתוקן בעצמו, וכת השופטים שצריכה תיקון, כבר השלימו בכל המצטרך אליהם.

עיין אברבנל על התורה דברים י"ז